

ΑΓΩΓΗ ΤΟΥ ΠΟΛΙΤΗ

Γράφει ο Δρ Βασίλης Αδραχτάς → Τηλ: 0431262823 → mousaiostheotrelos@yahoo.com.au

Η φωνή των Νόμων, φωνή του δέοντος, φωνή για λίγους!

Κατά πάσα πιθανότητα ο πλατωνικός διάλογος *Κρίτων* αποτελεί στυλιζαρισμένη αναπαραγωγή μιας πραγματικής συζήτησης ανάμεσα στον Σωκράτη κι έναν φίλο του, τον Κρίτωνα. Η συζήτηση φέρεται να λαμβάνει χώρα μία με δύο μέρες πριν από την εκτέλεση της θανατικής ποινής που είχε επιβάλει η αθηναϊκή «δημοκρατία» στον πολιό διάλογο. Αυτό όμως που θα πρέπει να έχει κανείς κατά νου είναι ότι οι συνθήκες εντός των οποίων τοποθετείται ο διάλογος είναι τόσο σοβαρές που δεν προσφέρονται για ψιλοκούβεντο και την ίδια στιγμή παραείναι τεταμένες για να επιτρέψουν στους συνομιλητές να συμμορφωθούν προς μία αυστηρά ορθολογική διαδικασία όπως αυτή που εκθέτει ο Πλάτωνας. Η σοβαρότητα της καταστάσεως αντανακλά τη σοβαρότητα του υπό εξέταση θέματος, τούτεστιν, της δικαιοσύνης, ενώ το γραμματολογικό είδος του διαλόγου –είδος που προσιδιάζει στον Πλάτωνα– είναι ο τρόπος με τον οποίο ο τρισμέγιστος των φιλοσόφων αποδίδει τον πυρήνα των όσων πράγματι διημείφθησαν. Κοντολογίς, ο Κρίτωνας πήγε στη φυλακή για να ζητήσει από τον Σωκράτη να συναινέσει στο σχέδιο διάσωσης και δραπέτευσης που αυτός και οι άλλοι φίλοι του είχαν ετοιμάσει –με άλλα λόγια, να εναντιώθει στην ετυμηγορία της πόλεως– και ο Σωκράτης με τη σειρά του απαντά με μία σειρά από επιχειρήματα ως προς το γιατί δεν μπορεί να αποδεχθεί μία τέτοια πρόταση.

Όσο ο Κρίτωνας παρουσιάζει στον Σωκράτη το σχέδιο διάσωσης και δραπέτευσης, έχει κανείς την αίσθηση ότι δεν αφήνει ανεκμετάλλευτο κανένα επιχείρημα. Υποστηρίζει ότι, εάν ο Σωκράτης δεν συμφωνήσει, ο κόσμος θα κατηγορήσει τους φίλους του για φτηνιάρδες: ότι δεν θα πρέπει να τον απασχολεί καθόλου το χρηματικό ποσό που θα απαιτηθεί για την όλη επιχείρηση, μιας

και οι φίλοι του είναι πρόθυμοι να καταβάλουν όσα χρήματα χρειάζεται· ότι, εάν ο Σωκράτης δεν δραπετεύσει, τότε στην πράξη θα ισχυροποιήσει την άδικη συμπεριφορά των εχθρών του· ότι ως πατέρας έχει ευθύνες απέναντι στα παιδιά του κι ως εκ τούτου θα πρέπει ν' αποφύγει πάση θυσία να τα αφήσει ορφανά· και, τέλος, ότι ο Σωκράτης δεν θα πρέπει να επιτρέψει να ολοκληρωθεί πανηγυρικά το φιάσκο της δίκης του. Όπως μπορεί κανείς να φανταστεί, εάν ο Σωκράτης άφηνε έστω και για μια στιγμή τον εαυτό του να υποκύψει σ' αυτόν τον καταιγισμό από καθόλα εύλογες έγνοιες, τότε δεν θα ήξερε από πού να αρχίσει και πού να τελειώσει. Για να το πω αλλιώς, καμία συζήτηση αξιώσεων δεν θα μπορούσε να γίνει – τουλάχιστον, όχι μία συζήτηση όπως τη θέλουν και την απαιτούν οι κρίσιμες συνθήκες που προϋποθέτει ο διάλογος Κρίτων.

Ο Σωκράτης ανταπαντά στον φίλο του με τρόπο που επιβραδύνει τόσο την ψυχολογική όσο και τη στοχαστική ένταση που έχει προκαλέσει η απελπισμένη προσπάθεια του Κρίτωνα. Και το καταφέρνει αυτό με το να αναγάγει όλα τα ζητήματα που έχουν τεθεί στο ένα και μοναδικό θεμελιακό ζητήμα που αυτά συνεπάγονται, δηλαδή στο ζητήμα της δικαιοσύνης. Εφόσον το σχέδιο διάσωσης και δραπέτευσής του συνιστά πράξη που εναντιώνεται στην ετυμηγορία της πόλεως, το όλο θέμα αφορά στη συμπεριφορά και ευθύνη του ως πολίτη, στη σχέση του προς την πόλη, στην ασία και το κριτήριο της δικαιοσύνης. Με άλλα λόγια, μέσω μιας επιδέξιας λογοτεχνικής μεθόδου, ο Πλάτωνας παρουσιάζει τον Σωκράτη να διαχειρίζεται τις έγνοιες του φίλου του με την αφαίρεση, με την αναγωγή των επιμέρους στο γενικό και, κατ' επέκταση, με την εστίαση στο τελευταίο. Η τελική εικόνα που έχουμε μπροστά μας

είναι τόσο πλατωνική που δεν μπορεί κάποιος να είναι βέβαιος –όπως συμβαίνει άλλωστε σε όλους τους διαλόγους του Πλάτωνα– εάν όντως μιλάει ο διδάσκαλος (Σωκράτης) ή ο μαθητής (Πλάτωνας). Μολατάντα, η μέθοδος του Πλάτωνα είναι επαρκώς δόκιμη εν αναφορά προς μία δημιουργική συζήτηση. Ειδικότερα, η επιχειρηματολογία που επιστρατεύει ο Σωκράτης εις απάντησιν του Κρίτωνα εντάσσεται στα πλαίσια μιας γενικής ιδέας. Πρόκειται για μία επιλογή που, όπως θα δούμε, αν και είναι εξαιρετικά πρακτική, δεν παύει να έχει ορισμένα μειονεκτήματα.

Ο Σωκράτης απαντά λέγοντας ότι παραμένει εδραίος στην πεποίθησή του ότι, εάν κάποιος ενδιαφέρεται οι πράξεις του να υπηρετούν αποκλειστικά και μόνο τη δικαιοσύνη, τότε το κριτήριο του δεν μπορεί να είναι άλλο από τον ορθό λόγο. Ειρήσθω εν παρόδω ότι τούτο αληθεύει για όλα τα ζητήματα –είτε δημόσια είτε ιδιωτικά– εντός της πόλεως, αλλά εξαιρέτως όταν κάποιος ενδιαφέρεται για το ζητήμα που έχει τη μεγαλύτερη ζήτηση και από το οποίο εξαρτώνται τελικώς όλα τα άλλα ζητήματα, δηλονότι για τη δικαιοσύνη. Αυτό σημαίνει, συνεχίζει ο Σωκράτης, ότι ο πολίτης πρέπει πάντοτε να ενεργεί δίκαια, ακόμη κι όταν του συμπεριφέρονται άδικα. Σε αντίθετη περίπτωση, η συμπεριφορά του κινδυνεύει να χαρακτηριστεί θεμελιωδώς ασυνεπής. Ως εκ τούτου, θα πρέπει πάση θυσία να επιδιώκει τη δικαιοσύνη –ακόμη κι αν το τίμημα είναι ο θάνατός του. Η υστεροφημία, η ευμάρεια, οι οικογενειακές μέριμνες και τα συναφή είναι με τον ένα ή τον άλλο τρόπο άσχετα ζητήματα. Ο Σωκράτης δεν θα μπορούσε να είναι σαφέστερος, αλλά και πάλι δεν απαντά στο εάν η διαφυγή και διάσωσή του –δηλαδή η διαφυγή και η διάσωσή του υπό το πρίσμα των πολύ συγκεκριμένων συνθηκών της καταδίκης του– θα

ήταν πράγματι άδικες πράξεις. Άραγε το συνειδητοποιεί αυτό; Μου φαίνεται πως το συνειδητοποιεί, διότι επιστρατεύει έναν μηχανισμό, τρόπον τινά, και εισάγει στη συζήτηση τους Νόμους της πόλεως, από τους οποίους εν συνεχεία ζητάει –ωσάν να μπορούσαν να μιλήσουν– να καταθέσουν άμεσα την άποψή τους σχετικά με τις σχεδιαζόμενες ενέργειες. Άλλα κάτι τέτοιο δεν είναι, άραγε, ένας άλλος τρόπος επίκλησης της κοινής γνώμης; Δεν είναι η φωνή των Νόμων η «μεταμφιεσμένη» φωνή των μαζών; Των μαζών που συσκέπτονται, ψηφίζουν και επιβάλλουν τους Νόμους;

Κατά πώς φαίνεται ο Σωκράτης συνειδητοποιεί ότι είναι εξαιρετικά δύσκολο να κρίνει κανείς τον δίκαιο ή άδικο χαρακτήρα μιας πράξης με βάση απλά και μόνο τη συμφωνία της προς τις αφηρημένες ιδιότητες κάποιας γενικής ιδέας, δηλαδή δίχως να λάβει υπόψη του τις πραγματικές συνθήκες, αυτά τούτα τα περιστατικά της πράξης. Παρόλα αυτά, με το να προσωποποιεί τους Νόμους και να τους δίνει τη δυνατότητα να διατυπώσουν τη δική τους άποψη, δεν παρακάμπτει το όλο πρόβλημα. Αυτό που κάνει είναι να διατηρεί τη συζήτηση σ' ένα εξιδανικευμένο επίπεδο, αφού αυτό που λένε οι Νόμοι δεν είναι αυτό που όντως θα έλεγε ο πολύς ο κόσμος (στην Αθήνα του 400 ΠΚΧ), αλλά αυτό που θα έπρεπε να έλεγε. Κατ' άλλη διατύπωση, η εκ μέρους του Σωκράτη αξιοποίηση των Νόμων δεν είναι περιγραφική αλλά κανονιστική. Στο τέλος ενός πολέμου και εν μέσω μιας κρίσης όπου κάθε συναίσθηση νομιμότητας και δικαιοσύνης έχει θρυμματιστεί, ο Σωκράτης επιλέγει εκείνη τη δεοντολογική οπτική που μπορούσε να παρουσιάσει γυμνά και ξάστερα στα μάτια των συμπολιτών του τι πραγματικά χρειαζόταν για να είναι κανείς αληθινός πολίτης...

Βασίλης Αδραχτάς, Το Ζητούμενο: οι «αποδείξεις» περί υπάρξεως του Θεού, Εκδ. Θρησκειολογία - Ιερά/Βέβηλα, Αθήνα 2001

«Είτε μελετάς τη συνεισφορά ενός συγκεκριμένου λαού στα πλαίσια της παγκόσμιας ιστορίας, είτε αντιμετωπίζεις την τελευταία ως ένα υποτιθέμενο όλο, έχεις τη δυνατότητα να διακρίνεις... την παρουσία του περί Θεού ερωτήματος. Κανένας πολιτισμός και καμία φάση της Ιστορίας του ανθρώπου δεν αγνοεί αυτό το πρόβλημα. Φαίνεται, μάλιστα, πως τούτο συμβαίνει, ακριβώς επειδή το εν λόγω ζητήμα συνιστά στην ουσία του το σύνολο των ριζικότερων ερωτημάτων του ανθρώπου για τον ίδιο του τον εαυτό... Όσο περισσότερο προχωρούσε στο ανθρώπινο πνεύμα η συνειδητοποίηση της βαρύνουσας σημασίας των λογικών του γνωρισμάτων, τόσο πιο επιτακτική πρόβαλε η ανάγκη ενός επαναπροσανατολισμού της σχέσης με τον Θεό στη βάση των νέων πια στοιχείων της συνείδησης. Και η λογική είχε, πια, το αναφαίρετο δικαίωμα... να διεκδικήσει τη δυνατότητα πρόσβασης στον χώρο του μυστηρίου. Η θέση και η σημασία του Θεού στην ανθρώπινη ζωή έπρεπε τώρα να δικαιώσουν τον μέχρι πρότινος αυτονότητα χαρακτήρα τους. Έτσι, λοιπόν, γεννήθηκαν οι λεγόμενες αποδείξεις για την ύπαρξή του Θεού» (απόσπασμα εκ του βιβλίου). Όσοι ενδιαφέρονται να αγοράσουν το βιβλίο μπορούν να επικοινωνήσουν με τον συγγραφέα στα 02-91508562 και 0431262823.

ΒΑΣΙΛΗΣ ΑΔΡΑΧΤΑΣ

ΤΟ ΖΗΤΟΥΜΕΝΟ

Οι «αποδείξεις» περί της υπάρξεως του Θεού

ΟΡΗΓΟΣΚΕΠΟΛΟΓΙΑ - ΙΕΡΑ/ΒΕΒΗΛΑ